

Moderne analytisk sprogfilosofi: Introduktion til relevanst teori

I nærværende artikel vil jeg gennemgå nogle af de vigtigste elementer af den moderne, analytiske sprogfilosofi som den bliver bedrevet i England og til dels Paris/USA. Det er min mening at artiklen i første omgang skal fungere som en introduktion til relevanst teorien fremsat af Dan Sperber og Deidre Wilson i 1986. Relevanst teorien har præget store dele af den analytiske sprogfilosofi gennem de sidste tyve år. I anden halvdel af artiklen vil jeg ridse op nogle af de problemer der diskuteres i disse år for at pege læseren frem mod den samtidige debat.

Grice og Sperber/Wilson

Tidligere tiders sprogfilosofi har anset kommunikation som værende indkodede beskeder som en person ytrer, og som modtageren skal afkode for at forstå meningen med sætningen. Der er derfor tale om en sprogteori hvor der er een mening med en sætning, og den mening er begravet om man vil i de ord som afsenderen bruger. John Locke forsvarede denne teori i ”An Essay Concerning Human Understanding” fra 1689. Kode-tanken kan illustreres med følgende figur

Taler -----→ Kodet ytring -----→ modtager

Denne tankegang har været dominerende i analytisk sprogfilosofi indtil midten af det 20. Århundrede hvor filosoffer som Wittgenstein med *Philosophisches Untersuchen* (1953) og John Austin med *How to do Things With Words* (1961) begyndte at undersøge andre aspekter af sproget: nemlig brugen og talehandlingerne. Med andre ord begyndte fundamentet for kode-teorien at blive svækket i takt med at kompleksiteten af sproget blev beskrevet. For nærværende artikel er det vigtigste bidrag dog Paul Grices *The William James Lectures* fra 1959 (samlet med andre skrifter i Grice, 1989). Her argumenterer Grice for at sprog indeholder andet og mere end hvad der blot siges med ord. Han argumenterer for at sproget også beriges pragmatisk af mennesket når det opfanger sætninger. Overvej følgende

- (1) Tak. Jeg har ikke spist
- (2) Der er ikke noget på tv i aften
- (3) Det er det samme

Den første sætning vil ofte være forstået som

- (1_i) Tak. Jeg_x har ikke spist [morgenmad/frokost el. lign.]

Sætningen indeholder med andre ord et indeksikalt ”jeg” som har brug for en reference. Ydermere – og for vores formål endnu vigtigere – indeholder sætningen en tidlig ramme. For det første ændrer den betydning af hvornår på dagen den er ytret. For det andet ville sætningen i sin minimale betydning hævde at taleren aldrig har spist [punktum] - dvs. aldrig nogensinde. Hvis (1) bliver sagt i forbindelse med et tilbud om frokost, ville de færreste mennesker tro at der blev hævdet at personen aldrig havde spist i sit liv. Mere nærliggende ville de fleste mennesker tro at taleren mener at hun ikke har spist for nylig, er sulten og vil derfor gerne have mad. I den situation vil (1) kunne skrives ud til

- (1_{ii}) Tak. Jeg_x har ikke spist [frokost] [så derfor vil jeg gerne spise med]

Eller noget i den retning. Sætningen bliver med andre ord beriget til en større eller mindre grad afhængig af situationen. På baggrund af eksempler som ovenstående hævder pragmatisk sprogfilosofi at sætninger ikke blot beriges, men at sandhedsværdier for sætninger ikke kan bestemmes alene af ordene – jf. eksemplet med om taleren nogensinde havde spist i sit liv eller blot havde misset frokosten. Både (2) og (3) afhænger ligeledes af konteksten. (2) vil ofte betyde at der ikke er

noget seværdigt på tv, og (3) har brug for et sammenligningsgrundlag (det samme [som hvad?]). Grice hævder at pragmatisk berigelse beror på følgende fire maksimer (Grice, 1989, p. 28)

1 Kvantitet: Forventning om at det sproglige bidrag hverken er mere eller mindre informativt end situationen påkræver.

2 Kvalitet: Forventning om at det sproglige bidrag er oprigtigt og ikke overflødig.

3 Relevans: Forventning om at det sproglige bidrag er relevant for situationen.

4 Maner: Forventning om at det sproglige bidrag er præsenteret på en klar og måde, og taleren ikke taler i gåder.

Nærværende præsentation af Grices maksimer er naturligvis overfladisk, og maksimerne har naturligvis problemer med sproglige fænomener som manipulation og løgn idet maksimernes forventninger til kommunikation er lettere idealistisk. Grice behandler nogle af problemerne selv, men for nærværende artikel tjener præsentationen blot til at forberede for relevans teorien. Sperber/Wilson undersøger nemlig i *Relevance Theory: Communication & Cognition* (1985) det tredje princip om sætningens relevans. De indleder bogen med at argumentere for Grices påstand om pragmatisk berigelse af sproget – dvs. mod den klassiske sproglige kode-tanke. Men frem for at beskrive hvorledes en samtale burde foregå, fokuserer Sperber/Wilson på hvordan mennesker opfatter kommunikation via principper om relevans. Frem for Grices fire maksimer opstiller Sperber/Wilson to relevansprincipper som de mener er guidende for hvorledes mennesker opfatter kommunikation (se eventuelt: Wilson & Sperber, 1998).

(1) Det kognitive princip: menneskelig kognition har tendens til at være gearret mod maksimal relevans

(2) Det kommunikative princip: Hver åben kommunikativ handling kommunikerer en forudindtagelse om den egne optimale relevans.

Disse to principper er ifølge Sperber/Wilson de primære kommunikationsprincipper vedrørende menneskers evne til at opfatte sprog. Deres analyse af kommunikation bliver ført videre af Robyn Carston der i *Thoughts and Utterances: The Pragmatics of Explicit Communication* (2002) gennemgår det såkaldte underdetermineringsargument. Det omhandler hvorledes sprog – som det er antydnet i de tidligere værker af eks. Grice (1989) og Sperber/Wilson (1985) – ikke alene determinerer meningen med ytringen. Tværtimod er der andet og mere på spil blot i kraft af pragmatiske effekter og kontekstuelle informationer. Carston nævner at "...[The proposition expressed] cannot be determined by linguistic meaning alone" (Carston, 1989, pp. 20-21).

Den nyere analytiske sprogfilosofi har med andre ord søgt at underminere og argumentere mod den klassiske kode-tanke som har været herskende blandt sprogteorier op til det 20. århundrede. Den bevæger sig mod en mere post-moderne opfattelse af sprog hvor der ikke er een mening med en ytring, men derimod er en stadig fluks af online kommunikation der opfattes i større eller mindre grad af den eller de der modtager den.

Videre perspektiver og problemer

I det ovenstående har jeg ganske kort gennemgået hvordan den analytiske sprogfilosofi har diskuteret pragmatiske berigelser af sprog. I det følgende vil jeg kort ride op hvilke problemer der diskuteres i disse år. De problemer jeg vil gennemgå, falder generelt under to kategorier: pragmatikkens grænset og modularitet.

Pragmatikkens grænser: Det er naturligt at pragmatikkens grænser ligesom pragmatikkens begrænsninger bør undersøges. Det første dilemma er at beskrive hvor

meget kommunikation er præget af pragmatiske effekter. Det andet dilemma er at undersøge hvor kraftig pragmatikken er idet den tilsyneladende guider menneskelig opfattelse af kommunikation. Det er med andre ord nødvendigt at undersøge om pragmatiske effekter kan snyde os, eller om de blot er redskaber som mennesker bruger.

Modularitet: Undertitlen af Sperber/Wilsons bog (*Communication & Cognition*) giver os en indikator for at kognitiv videnskab er af stor interesse for relevansteorien. Hvis kommunikation og mening i større eller mindre grad opstår i hjernen, bliver det selvsagt vigtigt at undersøge hvorledes hjernen er skruet sammen. Relevansteorien lagde sig i begyndelsen op ad Jerry Fodor som i *The Modularity of the Mind* (1983) argumenterer for at menneskers hjerner er sammensat af moduler der er afgrænsede i deres arbejdsområde, som har interne, automatiske specifikke og lukkede algoritmer. Relevansteorien har dog set bort fra Fodors stramme betydning af moduler.

Modularitetsargumentet forsvares og udvikles af Carston (1997) som begynder at afdække hvordan relevansteorien vil påvirkes hvis det accepteres at menneskers hjerner er modulært opbyggede. Videre forsvares og udvikles teorien af Wilson/Sperber (2001) og Carston (2002) såvel som Carruthers (2006) – sidstnævnte nævnes for sit angreb på Fodors stramme definition af moduler.

Grundet de forskellige debatter jeg her har skitseret sammen med adskillige andre temaer som ligeledes er til debat i disse år, er den moderne, analytiske sprogfilosofi i disse år præget af mange interne debatter. Ikke blot søges sprogfilosofien at kombineres med kognitiv forskning og pragmatikkens grænser undersøges, men der er ligeledes et behov for at undersøge analytisk sprogfilosofi fra et kontinentalt perspektiv så debatten ikke negligerer nogle fælles antagelser i analytisk sprogfilosofi der måske ikke accepteres i de kontinentale tradition. Disse få sider har forhåbentlig vækket interessen i læseren for at undersøge de forskellige problemstillinger dybere idet de kun er præsenteret i forkortet og forsimplet version i nærværende artikel – ganske som formålet er.

Litteraturliste

- Austin, John *How to do Things With Words*, Harvard University Press, 1961
- Carruthers, Peter *The Architecture of the Mind*, Oxford University Press, 2006
- Carston, Robyn "Relevance-theoretic Pragmatics and modularity", *UCL Working Papers in Linguistics* 9, 1997
- Carston, Robyn *Thoughts and Utterances: The Pragmatics of Explicit Communication*, Blackwell Publishing, 2002
- Grice, Paul *Studies in the Way of Words*, Cambridge University Press, 1989
- Fodor, Jerry *The Modularity of the Mind*, Cambridge MIT University Press, 1983
- Locke, John *An Essay Concerning Human Understanding*, Hackett, 1996
- Sperber, D. & Wilson D. *Relevance Theory: Communication & Cognition*, Blackwell Press, 1986/1995 (2. Udgave)
- Wilson, D. & Sperber, D. "Pragmatics and Time" fra Carston, Uchida (eds.) *Relevance theory: Applications and implications*, John Benjamins, 1998
- Wilson, D. & Sperber, D. "Pragmatics, Modularity and Mind-reading", *Mind and Language*, 2001
- Wittgenstein, Ludwig *Philosophical Investigations: The German Text, with a Revised English Translation*, Blackwell Press, 2003